

Rainer Zybura

Chiny

Dokąd zmierzają Chiny?

Chiny po Mao Zedongu

W 1976 roku umiera Mao Zedong, przewodniczący Komunistycznej Partii Chin. U schyłku jego epoki swoją pozycję umacniała tzw. banda czworga – przewodzona przez żonę Mao, Jiang Qing, grupa radykalnych działaczy popierających kontynuowanie wyniszczającej społeczeństwo rewolucji kulturalnej¹. Państwo Środka po epoce Mao to kraj niezwykle zacofany i biedny – pod koniec lat 70. nadal ok. 80% ludności zamieszkiwało wsie, a państwo, chociaż posiadało ponad 900 milionów obywateli, tworzyło niecałe 5% światowego PKB. Jednak Chiny kontynentalne, jakie pozostawił po sobie Mao, były wreszcie zjednoczone i wolne od wpływów mocarstw kolonialnych. Przywódca komunistów zakończył okres „stu lat narodowego poniżenia” – czasów, kiedy Państwo Środka było rozdzielane przez mocarstwa i trawione konfliktami wewnętrznymi. Mao przywrócił Chinom poczucie dumy narodowej – wielkiego państwa o nie mniejszych ambicjach i potencjale². Tuż przed śmiercią Mao na swojego następcę wyznaczył Hua Guofenga – działacza słabo znanego w kraju. Okres jego rządów bywa nazywany „interregnum” (bezkrolewem), ponieważ miał słabą pozycję w Partii, która stała się areną walk frakcyjnych. Marszałek Ye Jianying szybko przekonał nowego przywódcę, że banda czworga chce przejąć władzę. Akcję aresztowania bandy osobiście przeprowadził sam wojskowy³.

Reformatorzy Denga

Hua Guofeng zatrzymał rewolucję kulturalną, ale otoczył zmarłego Mao niemal boskim kultem, nakazując zabalsamowanie jego zwłok i umieszczenie w

¹ Gawlikowski K., *Chińska Republika Ludowa: epoka Mao Zedonga*, polityka.pl, 19.07.2022, dostęp online: <https://www.polityka.pl/pomocnikhistoryczny/2173387,1,chinska-republika-ludowa-epoka-mao-zedonga.read>.

² Góralczyk B., *Wielki Renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, 2018, s. 36-42.

³ *Ibidem*, s. 42-43, 48-51.

Mauzoleum. Po aresztowaniu bandy swoją pozycję umocnili pragmatycy pod przewodnictwem Denga Xiaopinga, który zrozumiał, że obecny przywódca nie przeprowadzi poważnych reform w kraju. Pragmatycy sukcesywnie marginalizowali Guofenga, aż de facto przejęli kierownictwo w państwie⁴. Rządami Denga kierowały przede wszystkim dwa hasła: reforma i otwarcie na świat. Ponadto, jako pragmatyk, stawiał na stopniową zmianę systemu, niekiedy metodą prób i błędów, nie zaś gwałtownych rewolucji. Największe zmiany dotknęły chińskiej gospodarki, a pomysłów zmian w tej dziedzinie dostarczył m.in. polski ekonomista Włodzimierz Brus, który przekonał kierownictwo KPCh, że możliwe jest połączenie planowej, socjalistycznej gospodarki z rynkiem. Deng uznał, że małe i średnie przedsiębiorstwa mogą bez przeszkód funkcjonować w gospodarce zdominowanej przez sektor państwowy. Partyjny ekspert ekonomiczny Chen Yun ukuł później określenie dla chińskiej ekonomiki, nazywając ją „gospodarką ptasiej klatki” – „ptakiem” był sektor prywatny, który miał tyle swobody, ile zapewniała mu „klatka”, czyli gospodarka planowa.

Socjalizm o chińskiej specyfice

„Otwarcie na świat” polegało zaś na tworzeniu specjalnych stref ekonomicznych, do których dopuszczono zagraniczne inwestycje. Deng Xiaoping podkreślał, że unowocześnienie kraju wymaga wykształcenia specjalistów, dlatego stawiał na rozwój edukacji, wprowadzając egzaminy wstępne na uczelniach oraz wysyłając najzdolniejszych studentów na prestiżowe uczelnie zagraniczne. Wtedy narodziła się nazwa ustroju Państwa Środka: „Socjalizm o chińskiej specyfice”, który był niczym innym jak połączeniem kapitalizmu i socjalizmu, co jest zgodne z antyczną filozofią Chin, gdzie yin i yang oznaczają dwie przeciwstawne, ale uzupełniające się siły. Pomimo tak wielkich zmian Chiny Denga były wciąż dyktaturą, o czym przekonali się studenci na placu Tian’anmen, gdzie w 1989 roku wojsko krwawo stłumiło protesty⁵. W efekcie pacyfikacji śmierć poniosło nawet kilka tysięcy osób.

Chiny otwierają się na świat

Na czele kolejnego pokolenia chińskich przywódców stanął w 1989 roku Jiang

⁴ *Ibidem*, s. 47-48, 50-55.

⁵ *Ibidem*, s. 57-64, 75, 91-116.

Zemin. Podkreślmy, że okres jego rządów zbiegł się z upadkiem bloku wschodniego, co postawiło kraj przed nowymi wyzwaniami. Chiny otworzyły się na globalizację – w 2001 roku przystąpiły do Światowej Organizacji Handlu, zaakceptowały napływ obcego kapitału, przyjęły wykreowany w Japonii model gospodarczy „państwa rozwojowego” i zaczęły gromadzić wielkie rezerwy finansowe. Jiang wprowadził w Partii cechy konfucjańskiej merytokracji, czyli rządów kompetencji – działacz przed wdrapaniem się na szczyt Partii musiał przedtem wykazać się na niższych stanowiskach, np. gubernatora prowincji lub mera metropolii. Pod koniec rządów ogłosił koncepcję „trzech reprezentacji”, zgodnie z którą Partia od tej chwili reprezentowała: zaawansowane siły produkcyjne w społeczeństwie, zaawansowaną kulturę i interesy szerokich warstw społeczeństwa. De facto koncepcja legalizowała zasiadanie w szeregach Partii przedstawicieli „czerwonej burżuazji” – działaczy, którzy dzięki działalności biznesowej zgromadzili wielkie majątki. W ideologii Partii maoizm zaczął być wyraźnie wypierany przez chiński nacjonalizm⁶. W 2003 roku nowym przywódcą Chin został Hu Jintao, który był przekonany, że chińska gospodarka dzięki reformom znacząco wzrosła, ale pociągnęło to za sobą negatywne skutki uboczne: korupcję, rozwarstwienie dochodowe ludności, wyczerpywanie zasobów i degradację środowiska naturalnego. Hu stworzył koncepcję „naukowego rozwoju”, która miała odpowiedzieć na nowe wyzwania i umożliwić dalszy, wszechstronny rozwój Państwa Środka. Koncepcja kładła nacisk na eliminację wymienionych źródeł społecznego niezadowolenia, a przez to zapewnienie systemowi stabilności i osiągnięcie „harmonijnego społeczeństwa”⁷.

Nowy długi marsz Xi Jinpinga

W 2013 roku przewodniczącym Chin został Xi Jinping, kandydat popierany przez partyjne grupy skupione wokół poprzednich przywódców: Jiang Zemina i Hu Jintao. Nowy przywódca szybko skupił ogromną władzę – zaczął kierować Partią, armią i specjalnymi komisjami ds. gospodarki i polityki zagranicznej, co wyraźnie narusza ustanowioną przez Denga zasadę „kolektywnego przywództwa”, która miała zabezpieczyć Partię przed pojawieniem się „nowego Mao”. Wielkim sukcesem Xi Jinpinga było przeforsowanie zgody na przedłużenie jego kadencji przywódcy państwa, co w teorii oznacza, że może

⁶ *Ibidem*, s. 143-144, 158-182, 194-218.

⁷ *Ibidem*, s. 232, 242-249, 285.

pełnić tę funkcję dożywotnio. Pojawiają się również pierwsze symptomy budowania kultu jednostki, niespotykanego od końca epoki Mao. Nowy przywódca prowadzi wielką kampanię antykorupcyjną, dzięki której może oczyścić Partię z przeciwników i obsadzić stanowiska własnymi poplecznikami⁸. Od początku jego rządów towarzyszy hasło „wielkiego renesansu narodu chińskiego”, bardzo popularne wśród elit akademickich Chin. „Renesans” ma polegać na przywróceniu Chinom statusu wielkiego mocarstwa, którego wpływy emanują na świat. Tutaj Xi Jinping łamie kolejną z wprowadzonych przez Denga zasad – ukrywania swojego potencjału i czekania na właściwy moment⁹. Chiny pod jego rządami prowadzą intensywną ekspansję gospodarczą, szczególnie dużo uwagi poświęcając Afryce, gdzie chińskie przedsiębiorstwa realizują liczne projekty, przede wszystkim infrastrukturalne i wydobywcze. Chińczykom zdobywanie wpływów ułatwiają skorumpowane i niedemokratyczne rządy afrykańskie, ponieważ Chińczycy – w odróżnieniu od Zachodu – nie upominają się o przestrzeganie praw afrykańskich obywateli czy praworządności. Zależy im wyłącznie na relacjach gospodarczych i politycznych¹⁰.

Ku cyfrowemu totalitaryzmowi

Na szczególną uwagę zasługuje rozwijany w Chinach tzw. system kredytu społecznego, którego celem jest „automatyczna weryfikacja, automatyczny nadzór i automatyczne karanie każdego, kto zawiedzie zaufanie”. System wykorzystuje m.in. technologię rozpoznawania twarzy, płatności bezgotówkowe oraz monitorowanie aktywności w Internecie. Śledzi każdy aspekt życia chińskich obywateli i automatycznie przyznaje im punkty, jeśli postępują zgodnie z wolą Partii, lub je odbiera, jeśli zachowują się w sposób niepożądany. System nagradza np. zaangażowanie społeczne (jak wstąpienie do Partii), pracowitość i oszczędność. Karze natomiast za krytykę Partii (zwłaszcza Xi Jinpinga), bezproduktywność czy kontakt z osobami mającymi niską ilość punktów. Duża liczba punktów daje przywileje, a niska – odbiera pewne prawa, np. możliwość dostania się do prestiżowej uczelni lub uzyskania dochodowej pracy. Jak wskazuje niemiecki korespondent Kai Strittmatter, autor

⁸ Brona A., *Xi Jinping i jego droga do władzy*, klubjagiellonski.pl, 15.11.2018, dostęp online: <https://klubjagiellonski.pl/2018/11/15/xi-jinping-i-jego-droga-do-wladzy/>.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Giziński J., *Afryka – kolonizacja po chińsku*, rp.pl, 27.03.2013, dostęp online: <https://www.rp.pl/dane-gospodarcze/art13177891-afryka-kolonizacja-po-chinsku>.

książki „Chiny 5.0. Jak powstaje cyfrowa dyktatura”, nowy totalitaryzm może zrezygnować z terroru na co dzień, zastępując go stale obecną groźbą przemocy¹¹.

¹¹ Strittmatter K., *System kredytu społecznego – chiński projekt stworzenia Nowego Człowieka*, nowakonfederacja.pl, 15.02.2022, dostęp online: <https://nowakonfederacja.pl/system-kredytu-spoecznego-chinski-projekt-stworzenia-nowego-czlowieka/>.